

Izvorni naučni rad

Primljeno 21. 5. 2018, prihvaćeno za objavljivanje 15. 10. 2018.

Mr. Hasudin Atanović

Student doktorskog studija IPF Univerziteta u Zenici
h_atanovic@hotmail.com

Mr. Esad Memić

Student doktorskog studija IPF Univerziteta u Zenici
esadmemic@yahoo.de

**OSOBENOSTI IMPLEMENTACIJE
KOOPERATIVNOG UČENJA U
OSNOVNOŠKOLSKOJ RELIGIJSKOG EDUKACIJI**

Sažetak

Cilj ovog istraživanja bio je da se na osnovu ispitivanja stavova učenika i nastavnika islamske vjeronauke ustanove osobenosti implementacije kooperativnog učenja u odnosu na tradicionalno učenje u osnovnoškolskoj religijskog edukaciji. U istraživanju se pošlo od pretpostavke da postoje specifične osobenosti kooperativnog učenja u osnovnoškolskoj religijskog edukaciji koje ga izdvajaju kvalitetnijim od tradicionalnog učenja u osnovnoškolskoj religijskog edukaciji.

Od istraživačkih metoda korišteni su metod teorijske analize, deskriptivno-analički servej metod i testiranje. Od istraživačkih instrumenata korišteni su: 1) Test znanja iz islamske vjeronauke; 2) Anketni upitnik za istraživanje stavova učenika o kooperativnom učenju u religijskoj edukaciji; 3) Anketni upitnik za istraživanje stavova nastavnika o kooperativnom učenju u religijskoj edukaciji. Istraživački instrumenti rađeni su za potrebe ovog istraživanja.

Istraživački uzorak činilo je 25 učenika sedmog razreda osnovne škole (13 učenika osnovne škole NMS Spittal an der Drau i 12 učenika sedmog razreda osnovne škole NMS Villach u Koruškoj Austrija) i 104 nastavnika islamske vjeronauke (90 iz Bosne i Hercegovine i 14 iz Austrije).

Rezultati istraživanja pokazali su da su učenici s kojima je nastava islamske vjeronauke realizirana putem kooperativnog učenja postigli znatno bolje rezultate u ukupnom broju osvojenih bodova na testu znanja iz islamske vjeronauke u odnosu na ispitanike s kojima je nastava islamske vjeronauke realizirana na tradicionalan način. Također, rezultati ispitivanja stavova nastavnika pokazali su kako

najveći broj nastavnika iz BiH i Austrije često primjenjuje kooperativno učenje u nastavi islamske vjeronauke, smatra da su učenici često jače motivirani tokom primjene kooperativnog učenja, da kooperativno učenje često doprinosi slobodnijoj i otvorenijoj komunikaciji učenika, boljem školskom uspjehu učenika i trajnosti znanja kod učenika.

Ključne riječi: kooperativno učenje, tradicionalna nastava, kvalitet religijske edukacije, razvoj socijalnih vještina

Uvod

Učenje, odnosno stjecanje znanja, jedan je od oblika spoznavanja vanjskog svijeta. U znanju se odražavaju predmeti i pojave vanjskog svijeta, njihova svojstva i međusobni odnosi i zakoni njihovog razvoja.

U procesu učenja u tradicionalnoj školi uloga nastavnika je aktivna, subjekatska, dok je učenik u jednoj pasivnoj, podređenoj, objekatskoj poziciji. Radeći svakodnevno sa djecom, nastavnik rješava nekoliko značajnih pitanja, među kojima se ističu: racionalno organiziranje stjecanja znanja, vještina i navika; motivacija učenika za cjelodnevnu odgojno-obrazovnu aktivnost; pomoć učenicima da organiziraju rad, odmor, igru i korisnu zabavu; da vlada metodama upoznavanja i vođenja ličnosti; da poznaje biološka, medicinska, psihološka i pedagoška pitanja rasta i razvoja ličnosti (Ajanović i Stevanović, 1998: 322).

Međutim, u izmijenjenim okolnostima, situaciji izuzetno brzog napretka i razvoja u području tehnike i tehnologije, činjenici da cijeli svijet postaje interaktivni prostor poput 'globalnog sela', nalaže se i potreba promjena u odgojno-obrazovnom sistemu i izmjena u ulogama učenika i nastavnika u odgojno-obrazovnom procesu. Tako se funkcija nastavnika mijenja i ona u ovovremenoj školi podrazumijeva da je on: organizator odgojno-obrazovnog procesa, režiser nastave, analitičar svoga i tuđeg rada, graditelj saradničkih odnosa, kreator stvaralačkih sposobnosti učenika, racionalizator, upravljajući sistem, inicijator, istraživač, onaj koji grupu orijentira i ukazuje na pravac daljeg kretanja, tražitelj i davatelj informacija i instrukcija, ohrabritelj, usklađivač, mentor, regulator i programer procesa učenja (Ajanović i Stevanović, 1998: 321). Da bi mogao odgovoriti novim i povećanim zahtjevima, od nastavnika se traži: da dobro poznaje svoju struku; da dobro poznaje pedagogiju, psihologiju, didaktiku, metodiku, sociologiju i

druge nauke; da poznaje psihofizičke karakteristike djece određenog uzrasta; da voli djecu i da ima izgrađen empatičan stav; da ima razvijene interpersonalne sposobnosti; da je sposoban za stvaranje povoljne pedagoške klime u učeničkim i roditeljskim kolektivima; da je kreativan i da oduševljava svojim radom.

Sve navedeno govori i o potrebi promjena pozicije učenika i u načinu njihovog učenja. U tom pogledu, postoji veći broj didaktičkih modela koji pokušavaju da odgovore na ove zahtjeve. Jedan od njih jeste i kooperativno učenje.

Obilježja kooperativnog učenja

Efikasno učenje učenika možemo obezbijediti isključivo učeničkim aktivnim radom, a što u dovoljnoj mjeri nije omogućavala tradicionalna i reproduktivna nastava. U novije vrijeme, radi efikasnosti učeničkih postignuća u učenju sve više se prilazi savremenim vidovima učenja poput aktivnog učenja, interaktivnog učenja, te kooperativnog učenja.

Prema Suziću (1999) kooperativno učenje u svojoj definiciji sadrži interakciju koja se najefikasnije ostvaruje u grupi. Kooperativno učenje predstavlja interaktivnu strategiju u kojoj učenici rade zajedno u grupama koje su pažljivo formirane s ciljem da obezbijede pozitivnu unutrašnju zavisnost (Suzić, 1999).

Kooperativni oblici učenja se zasnivaju na aktivnoj ulozi učenika i nastavnika u procesu učenja i usvajanja znanja. Kooperativno učenje ima za cilj osposobiti svakog učenika da napreduje u različitim aspektima, te da isti ili sličan zadatak uradi samostalno. Neki se obrazovni ciljevi mogu postići jedino grupnim radom, kao naprimjer učenje saradnje i učenje rada u grupi (Desforges, 2001: 145). Prema Terhartu (2001) ciljevi kooperativne nastave ogledaju se:

- u preuzimanju nastavnikove djelatnosti upravljanja, čime se postiže veći stepen učešća učenika u procesu nastave,
- učenici samostalno biraju put rješavanja problema čime se podstiče samostalnost u mišljenju i radu i intenzivnije se povezuje predmetno učenje,
- budući da učenici obavljaju zajedničke radne zadatke, razvijaju sposobnosti za socijalnu kooperativnost (komunikativne sposobnosti, senzibilnu koordinaciju i socijalno učenje),
- sve ovo doprinosi demokratskim oblicima ophođenja i razvoju zrele ličnosti kod učenika.

Prema Kurtisu (2002) kooperativno učenje se „javlja kad učenici rade zajedno, u parovima ili malim grupama da bi pristupili zajedničkom problemu, istražili zajedničku temu ili dogradili zajedničko znanje radi stvaranja novih ideja, novih kombinacija ili jedinstvenih inovacija“ (Kurtis, 2002: 15). Kooperativno ili saradničko učenje razlikuje se od drugih grupnih struktura, takmičarskih ili individualnih, jer se takmičarska struktura temelji na pravilu gubiš/dobivaš i na filozofiji oskudnosti dobara.

Individualne grupe ne moraju biti motivirane mentalitetom oskudnosti dobara već mentalitetom „potoni ili isplivaj“. Nasuprot tome, saradničke grupe mogu funkcionirati kao tim gdje timovi saraduju. U njima je dio eksplicitnog timskog iskustva učenje umijeća saradnje, umjesto da se nešto kreira. Dakle, kooperativno učenje idealno je koristiti onda kad se uvode složena umijeća ili materijal koji sadrži više od jednog ispravnog odgovora (Jensen, 2003: 236).

Primjenom kooperativnog učenja nastavni proces postaje kvalitetniji, raznolikiji i sadržajniji te prilagođen učeničkoj dobi i sposobnostima. Također, dobre strane kooperativnog učenja uključuju: bolji uspjeh učenika (Pehlić, 2008: 71-94), uključivanje učenika na prilagođenom programu poboljšane socijalne vještine, veću svijest o različitim kulturama i bolje prihvatanje vršnjaka, jači osjećaj pripadnosti, porast samopoštovanja i veću odgovornost (Jensen, 2003: 236). U kontekstu govora o interaktivnoj nastavi vjeronauke, Ćatić i Pehlić (2004) zaključuju kako učesnici u odgojno-obrazovnom procesu kroz interakciju i saradnju (zajednički rad, razmjenu iskustava i međusobnu podršku) stječu i dalje učvršćuju znanje, stječu vještine i sposobnosti (Ćatić i Pehlić, 2004: 237–238).

Inovacije u osnovnoškolskoj religijskoj edukaciji trebaju ići i u smjeru osiguravanja boljih pristupa vrednovanju učenika u situaciji izmijenjene pozicije učenika u savremenoj školi (Pehlić i Buljubašić, 2006). Uvođenjem inovacija u osnovnoškolskoj religijskoj edukaciji doprinijet će se i boljem pozicioniranju vjeronauke u osnovnoškolskom kurikulumu (Pehlić i Grabus, 2013).

Iz ovakvog razumijevanja kooperativnog učenja javila se potreba i za empirijskim istraživanjem osobnosti implementacije kooperativnog učenja u osnovnoškolskoj religijskoj edukaciji.

Metod

Predmet ovog istraživanja bila je osobenost implementacije kooperativnog učenja u osnovnoškolskoj religijskoj edukaciji. Cilj istraživanja bio je da se na osnovu ispitivanja stavova učenika i nastavnika islamske vjeronauke ustanove osobenosti implementacije kooperativnog učenja u odnosu na tradicionalno učenje u osnovnoškolskoj religijskoj edukaciji.

Hipoteza: Pretpostavljamo da postoje specifične osobenosti kooperativnog učenja u osnovnoškolskoj religijskoj edukaciji koje ga izdvajaju kvalitetnijim od tradicionalnog učenja u osnovnoškolskoj religijskoj edukaciji.

Istraživanje je kvazieksperimentalno. Od istraživačkih metoda korišteni su metod teorijske analize, deskriptivno-analitički servej metod i testiranje. Metod teorijske analize korišten je u istraživanju relevantnih teorijskih izvora, deskriptivno-analitički servej metod u prikupljanju i analizi stavova učenika i nastavnika, a test znanja za testiranje znanja učenika nakon djelovanja eksperimentalnog faktora (metoda kooperativnog učenja). Od istraživačkih instrumenata korišteni su: 1) Test znanja iz islamske vjeronauke; 2) Anketni upitnik za istraživanje stavova učenika o kooperativnom učenju u religijskoj edukaciji; 3) Anketni upitnik za istraživanje stavova nastavnika o kooperativnom učenju u religijskoj edukaciji. Istraživački instrumenti rađeni su za potrebe ovog istraživanja.

Istraživački uzorak činilo je 25 učenika sedmog razreda osnovne škole (13 učenika osnovne škole NMS Spittal an der Drau i 12 učenika sedmog razreda osnovne škole NMS Villach u Koruškoj Austrija) i 104 nastavnika islamske vjeronauke (90 sa područja Sarajevskog, Tuzlanskog i Zeničko-dobojskog kantona i 14 iz pokrajine Kärnten – Koruška – Austrija). Istraživački uzorak učenika sačinjavali su svi učenici sedmog razreda koji pohađaju islamsku vjeornauku dvije navedene škole. Sa učenicima iz osnovne škole NMS Spittal an der Drau radilo se na tradicionalni način, a sa učenicima osnovne škole NMS Villach implementirano je kooperativno učenja.

Istraživački postupak: Urađeno je inicijalno testiranje znanja učenika u eksperimentalnoj i kontrolnoj grupi i rezultati su pokazali da nema značajne razlike u znanju učenika. Sa učenicima osnovne škole u eksperimentalnoj grupi realizirani su sadržaji islamske vjeronauke kroz kooperativno učenje, dok je sa učenicima iz

kontrolne grupe rađeno na tradicionalan način. Održano je deset radionica na kojima su realizirani sljedeći sadržaji: Prirodno je težiti uspjehu, Želje i stvarnost, Upoznajemo sebe, Kako graditi vlastitu ličnost, Svi smo mi jedinstveni, ali trebamo i druge, Moj tjelesni i duhovni razvoj, Razmirice i sukobi, Uzori i ideali u izgradnji autoriteta, Stanje moga srca i Pomozimo potrebne. Urađeno je finalno testiranje i istraživanje stavova učenika i nastavnika o interaktivnom učenju u islamskoj vjeronauci u eksperimentalnoj i kontrolnoj grupi.

Paralelno, urađeno je istraživanje stavova nastavnika koji su implementatori religijske edukacije i relevantni sagovornici u analizi izabranog istraživačkog problema.

Rezultati istraživanja

Rezultati testiranja znanja u eksperimentalnoj i kontrolnoj grupi

Nakon što je realiziran eksperimentalni program u eksperimentalnoj grupi i nastava u kontrolnoj grupi izvedena na tradicionalan način, urađeno je finalno testiranje znanja iz nastavnih jedinica: Prirodno je težiti uspjehu, Želje i stvarnost, Upoznajemo sebe, Kako graditi vlastitu ličnost, Svi smo mi jedinstveni, ali trebamo i druge, Moj tjelesni i duhovni razvoj, Razmirice i sukobi, Uzori i ideali u izgradnji autoriteta, Stanje moga srca i Pomozimo potrebne.

Slijedi analiza i interpretacija istraživačkih rezultata.

Rezultati istraživanja, generalno, pokazali su da su učenici sa kojima je nastava islamske vjeronauke realizirana putem kooperativnog učenja postigli znatno bolje rezultate u ukupnom broju osvojenih bodova na testu znanja iz islamske vjeronauke ($\Sigma 513$) u odnosu na ispitanike s kojima je nastava islamske vjeronauke realizirana na tradicionalan način ($\Sigma 364$). Procenat uspješnosti za grupu sa kojom su sadržaji islamske vjeronauke realizirani putem kooperativnog učenja iznosio je 87,69%, a za grupu sa kojom su sadržaji islamske vjeronauke realizirani na tradicionalan način iznosio je 67,40%.

Također, uvidom u istraživačke rezultate predstavljene u tabeli 1. lahko je uočiti da su ispitanici eksperimentalne grupe sa kojima je nastava realizirana kooperativnim tehnikama učenja postigli više rezultate u odnosu na kontrolnu grupu u kojoj je nastava islamske vjeronauke realizirana na tradicionalan način.

Naime, aritmetička sredina za prvu grupu iznosi $\bar{x}=39,46$, a standardna devijacija $\delta=2,17$, dok za grupu učenika sa kojima je rađeno na klasičan način aritmetička sredina iznosi $\bar{x}=30,33$, a standardna devijacija $\delta = 5,83$.

Tabela 1. *Uspjeh na testu znanja iz islamske vjeronauke u esperimentalnoj (G_1) i kontrolnoj grupi (G_2)*

	Oznaka	Grupa	
		G_1	G_2
Broj ispitanika u uzorku	N	12	13
Aritmetička sredina	\bar{x}	39,46	30,33
Postotak uspješnosti	P	87,69	67,40
Standardna devijacija	δ	2,17	5,83
Koeficijent varijabilnosti	V	5,5	19,24
Razlika između aritmetičkih sredina	$d\bar{x}$	9,13	
Razlika u procentu	p	20,29	
	t	4,9	

Rezultati \bar{x} testa pokazuju da je grupa sa kojom je rađeno putem kooperativnih metoda postigla bolji uspjeh, 9,13 bodova više po učeniku, odnosno 20,29 procenata (87,69 prema 67,40). Sve ovo nas upućuje na prednosti i značaj kooperativnog učenja u osnovnoj školi. Radeći zajednički sa vršnjacima, u direktnom kontaktu sa nastavnim sadržajem, uz ukazano povjerenje učeniku, učenik osnažuje vlastiti interes i motivaciju za učenje, a što omogućavaju različite tehnike kooperativnog učenja.

Stavovi učenika o kooperativnom učenju

Na tragu ostvarenja istraživačkog cilja ispitali smo i stavove učenika o kooperativnom učenju i njegovoj efikasnosti. Rezultati ispitavanja stavova učenika pokazali su da 84,61 % ispitanika smatra: da je učenje interesantno i korisno, da se na času osjećaju opuštano, da kad uče u grupi brže i lakše pamte, podstiču druge, da su osjećali odgovornost, da su sa drugima rado i lahko saradivali, da im je zadatak koji su dobili bio jasan, da su bili sretni zbog razmjene mišljenja, da su osjećali ponos zbog uspjeha tima, da ih je sve obuzela sreća, da su ponekad skretali s teme, da su vodili razgovor o urađenom, su svi radili i doprinosili rješenju, da su se dogovorili ko će izlagati, neki su pitali vršnjake tokom izlaganja,

slušali su pažljivo izlaganje, davali su nova pitanja, postavljali su podsticajna pitanja, vjerovali su jedni drugima, osjećali su ličnu i zajedničku odgovornost za uspjeh tima, vršnjaci su prihvatili ideje jedni drugih, željeli su raditi u timu, dobri su za zajednički rad i zajednički rad pokreće učenike na aktivnost.

Na svim navedenim tvrdnjama aritmetička sredina je 2,77, što potvrđuje da učenici lakše i brže uče putem kooperativnog učenja zbog interesantnosti saradnje, podrške i pomoći jednih drugima, zbog međusobnog povjerenja i dijeljenja odgovornosti i uspjeha. Kooperativno učenje motivira ih na aktivnost, zajednički rad i odgovornost i podjelu obaveza, uspješnu komunikaciju i pozitivnu razrednu atmosferu.

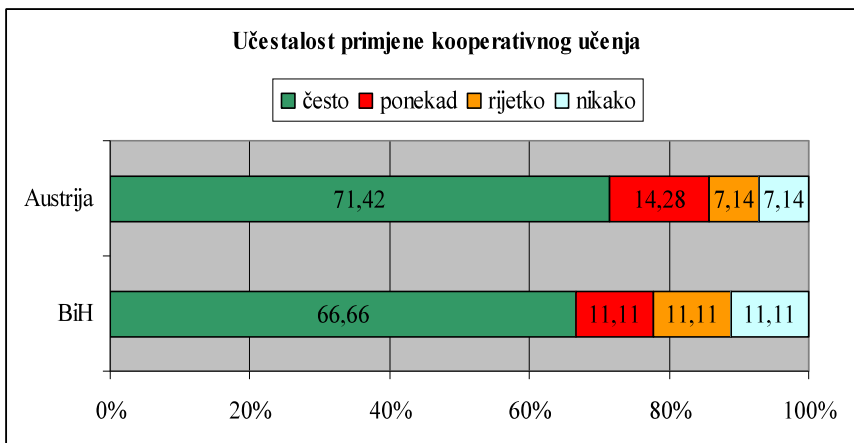
Slično su se ispitanici izjasnili na tvrdnju "Imao-la sam tremu": da nikad nije osjetio tremu izjasnilo se (76, 92%) ispitanika, da su je osjećali ponekad izjasnilo se 15,38 % ispitanika i često - izjasnilo se 1 - 7,69% ispitanika. I ovo je jedan od razloga koji nas navodi na zaključak da je učenje putem kooperativnih metoda poželjnije i kvalitetnije i da su učenici pošteđeni neprijatnosti i treme tokom učenja na ovaj način.

Neznatan broj ispitanika se izjasnio da se osjećao neprijatno 2 (ponekad - 15,38%) i 1 (7,69% - često). Većina ispitanika (76,92%) se izjasnila da se nije osjećala neprijatno nikad tokom učenja u nastavi islamske vjeronauke putem tehnika kooperativnog učenja.

Dobiveni rezultati pokazuju da je kooperativno učenje jako pozitivno i da doprinosi lakšem i efikasnijem učenju sadržaja islamske vjeronauke, nastavni sadržaji su učenicima razumljivi i jasni, lakše uče vlastitom aktivnošću, uvažavaju iskustva drugih učenika, te na taj način doprinosi jačanju kooperativnog duha i međusobne saradnje među učenicima, odnosno razvoju kognitivnih, socijalnih i emocionalnih kompetencija kod učenika.

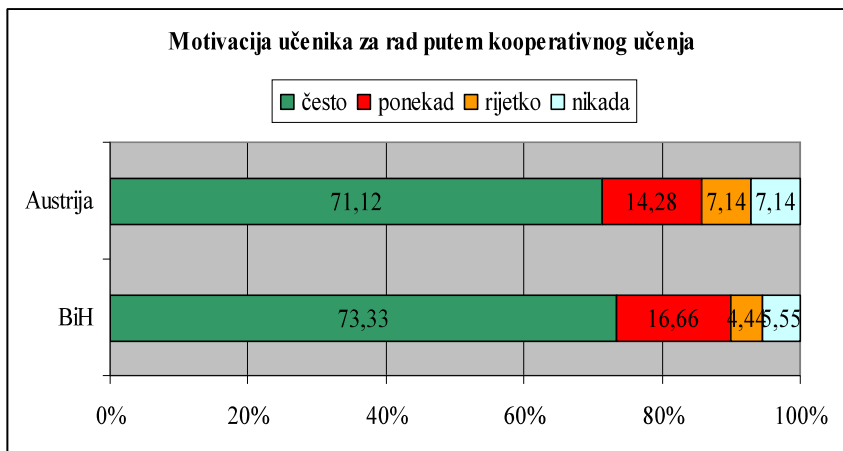
Stavovi nastavnika o kooperativnom učenju

U nastojanju da ostvarimo puninu istraživačkog cilja ispitali smo kakvi su stavovi nastavnika islamske vjeronauke o kooperativnom učenju. Ukupno je anketirano 80 nastavnika islamske vjeronauke u školama u BiH sa područja Sarajevskog, Tuzlanskog i Zeničko-dobojskog kantona i 14 nastavnika iz pokrajne Karnten – Koroška, Austrija. Većina nastavnika, odnosno 90%, radi do deset godina u nastavi. Većina nastavnika u Koroškoj radi također manje od 10 godina.

Grafikon 1. Učestalost primjene kooperativnog učenja

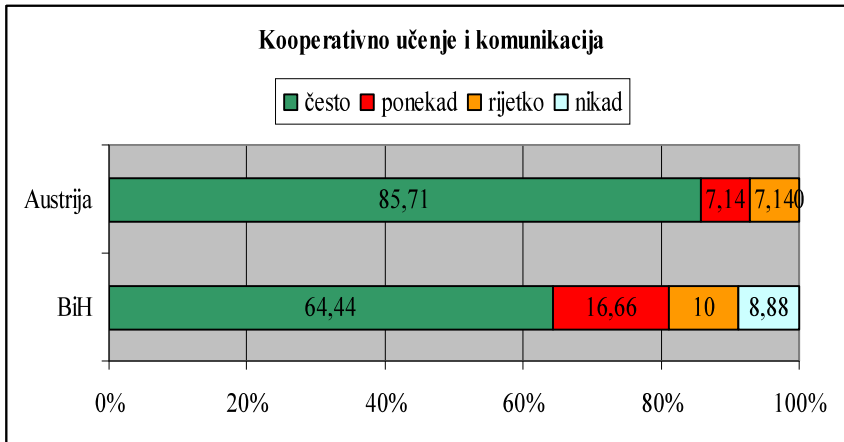
Rezultati istraživanja stavova nastavnika (grafikon 1) pokazali su da najveći broj ispitanika iz BiH i Austrije često primjenjuje kooperativno učenje u nastavi islamske vjeronauke, a najmanji broj ispitanika smatra da nikada ne primjenjuje kooperativno učenje u nastavi islamske vjeronauke. Vidljiva je blaga prednost u učestalosti primjene kooperativnog učenja u nastavi islamske vjeronauke kod ispitanika iz Austrije.

Grafikon 2. Motivacija učenika za rad putem kooperativnog učenja

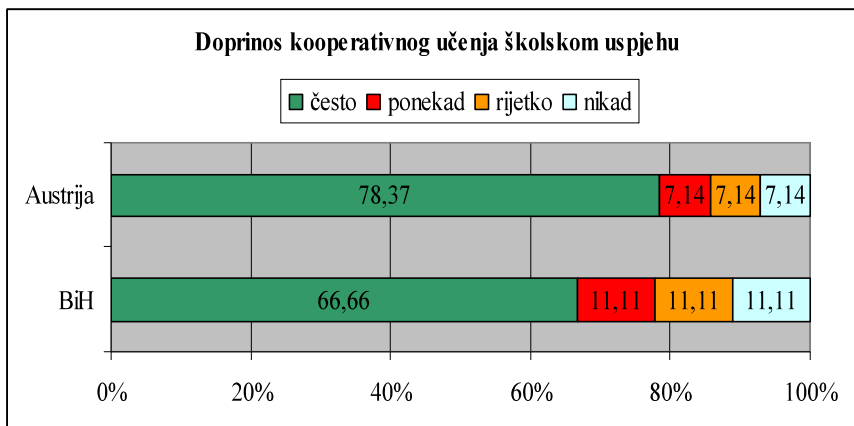
Nastavnici često koriste kooperativno učenje u nastavi islamske vjeronauke i zbog toga što su rezultati istraživanja stavova nastavnika (grafikon 2) pokazali da najveći broj ispitanika iz BiH i Austrije smatra da su učenici često jače motivirani tokom primjene kooperativnog učenja, a najmanji broj smatra da učenici nikada

nisu jače motivirani tokom primjene kooperativnog učenja u odnosu na tradicionalan način rada. Blagu prednost u stavu da je kooperativno učenje motivirajuće za rad učenika pokazuju nastavnici iz Bosne i Hercegovine.

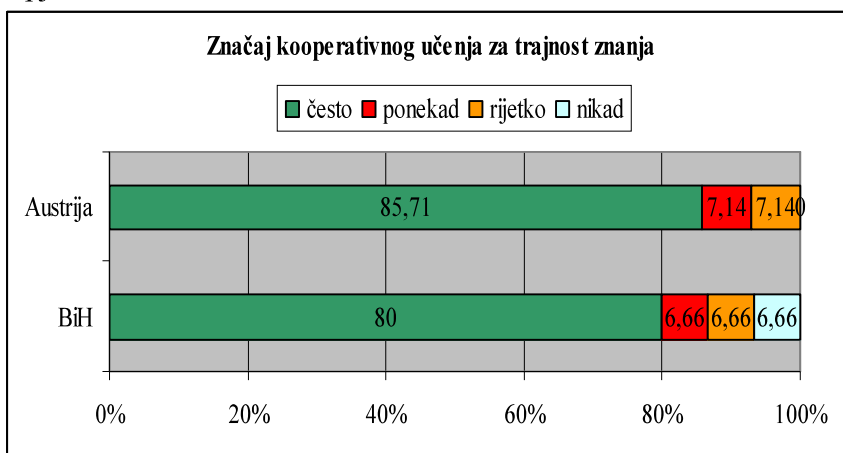
Grafikon 3. Kooperativno učenje i komunikacija

Kooperativno učenje doprinosi slobodnijoj i otvorenijoj komunikaciji učenika, što je vidljivo iz rezultata (grafikon 3) po kojima najveći broj nastavnika iz BiH i Austrije smatra da kooperativno učenje često doprinosi slobodnijoj i otvorenijoj komunikaciji učenika, a izdvaja se vrlo mali broj nastavnika iz BiH i Austrije po kojima kooperativno učenje nikad ne doprinosi slobodnijoj i otvorenijoj komunikaciji učenika. Pozitivniji su stavovi nastavnika iz Austrije o doprinosu kooperativnog učenja slobodnijoj i otvorenijoj komunikaciji učenika.

Grafikon 4. Doprinos kooperativnog učenja školskom uspjehu

Kooperativno učenje doprinosi i školskom uspjehu, što je vidljivo iz rezultata (grafikon 4) po kojima najveći broj nastavnika iz BiH i Austrije smatra da kooperativno učenje često doprinosi boljem školskom uspjehu učenika, a izdvaja se vrlo mali broj nastavnika iz BiH i Austrije po kojima kooperativno učenje nikad ne doprinosi školskom uspjehu učenika. Pozitivniji su stavovi nastavnika iz Austrije o doprinosu kooperativnog učenja školskom uspjehu učenika.

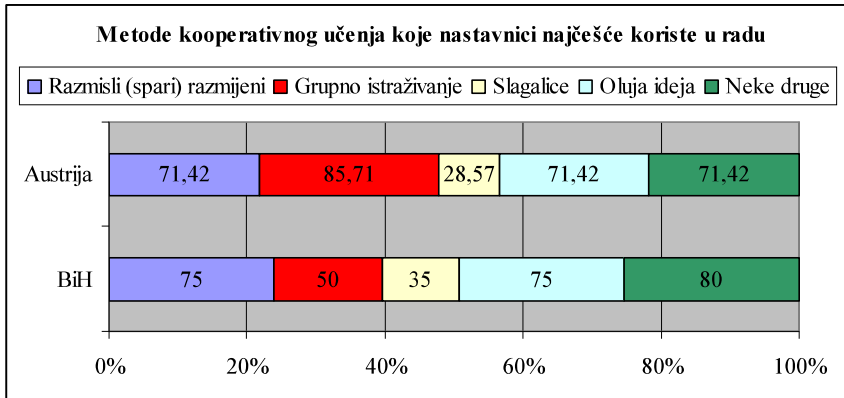
Grafikon 5. Značaj kooperativnog učenja za trajnost znanja

Kooperativno učenje doprinosi trajnosti znanja kod učenika, što je vidljivo iz rezultata (grafikon 5) po kojima najveći broj nastavnika iz BiH i Austrije smatra da kooperativno učenje često doprinosi trajnosti znanja kod učenika, a izdvaja se vrlo mali broj nastavnika iz BiH i Austrije po kojima kooperativno učenje nikad ne doprinosi trajnosti znanja kod učenika. U manjoj mjeri pozitivniji su stavovi nastavnika iz Austrije o doprinosu kooperativnog učenja trajnosti znanja kod učenika.

Interesiralo nas je koje od metoda kooperativnog učenja nastavnici najčešće koriste u radu s učenicima.

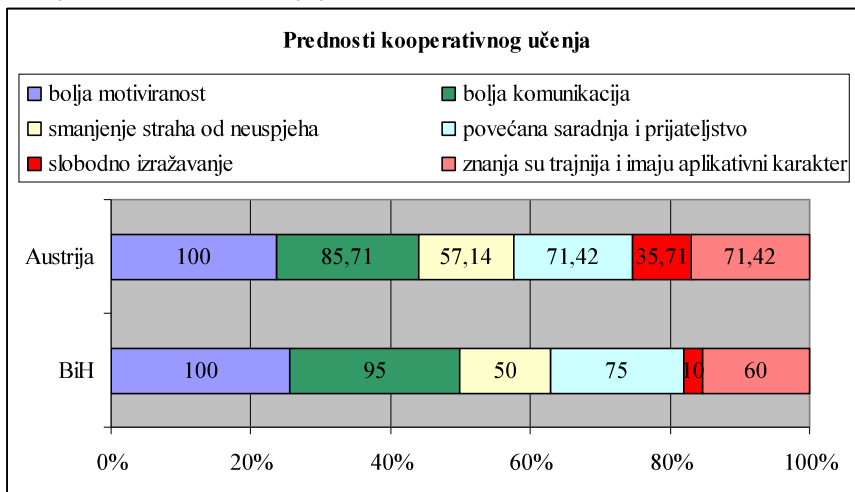
Rezultati istraživanja (grafikon 6) pokazali su kako nastavnici i iz Bosne i Hercegovine i Austrije u radu s učenicima koriste različite metode kooperativnog učenja. Nastavnici iz Austrije u radu sa učenicima najčešće koriste grupno istraživanje kao metod kooperativnog učenja, a nakon toga podjednako učestalo koriste metode razmisli (spari) razmijeni i oluju ideja, a najrjeđe koriste slagalice, dok nastavnici iz Bosne i Hercegovine u radu sa

učenicima najčešće koriste neke druge ideje koje nismo naveli u ovom pitanju, a zatim podjednako učestalo koriste metode razmisli (spari) razmijeni i oluju ideja, nakon toga dolazi grupno istraživanje kao metod kooperativnog učenja, a najrjeđe koriste slagalice.

Grafikon 6. *Metode kooperativnog učenja koje nastavnici najčešće koriste u radu s učenicima*

Interesiralo nas je, također, koje prednosti kooperativnog učenja nastavnici izdvajaju.

Grafikon 7. *Prednosti kooperativnog učenja*

Rezultati istraživanja (grafikon 7) pokazali su kako nema značajne razlike u stavovima nastavnika iz Bosne i Hercegovine i Austrije o prednosti kooperativnog učenja. I nastavnici iz Bosne i Hercegovine i Austrije kao najveću prednost kooperativnog učenja

izdvajaju bolju motiviranost, a slijedi je bolja komunikacija, nakon toga izdvajaju povećanu saradnju i prijateljstvo, smatraju da su u kooperativnom učenju znanja trajnija i imaju aplikativni karakter, te izdvajaju kao prednost kooperativnog učenja smanjenje straha od neuspjeha kod učenika.

Kao teškoće u primjeni kooperativnog učenja nastavnici islamske vjeronauke naveli su da nastavne pripreme zahtijevaju dosta vremena, izdvojili su nedostatak nastavnih sredstava, istakli nedovoljnu motiviranost jednog broja učenika, konstatirali da svi učenici nisu spremni za saradnju u grupi, gubitak osjećaja za vrijeme, naglasili da bi nastavnik trebao imati asistente za organizaciju ovog vida rada, istakli da je teško motivirati sve učenike za rad, da je nedovoljno vremena za provjeru svih članova grupe, izdvojili neslaganje učenika, dominaciju i pasivnost jednog broja učenika, naglasili da se učenici teško odlučuju za slobodno izražavanje, da je ponekad potreban veći prostor, te da postoji nezainteresiranost i manjak vremena.

Nastavnici su iznijeli prijedloge za unapređenje kooperativnog učenja: razviti senzibilitet za demokratsku komunikaciju, dijalog, komunikaciju i timski rad, osigurati bolju opremljenost prostora u izvođenju kooperativnog učenja, proučiti i upoznati sve strategije kooperativnog učenja, temeljito izanalizirati sve nastavne sadržaje i izdvojiti one koji se najefikasnije mogu realizirati primjenom metoda kooperativnog učenja, neophodno je češće koristiti metode kooperativnog učenja u nastavi islamske vjeronauke, ali i ostalih nastavnih predmeta, nužno je organizirati češće ekskurzije, izlete, posjete vjerskim ustanovama, te osigurati nastavnicima literaturu i organizirati edukaciju za primjenu metoda kooperativnog učenja u nastavi islamske vjeronauke.

Zaključak

Tradicionalna nastava i škola ne odgovoraju potrebama i izazovima budućnosti niti potrebama učenika koji će trebati odgovoriti na izazove koji će se pred njih postaviti. Zbog toga, učenike je neophodno osposobiti za samoedukaciju i permanentno obrazovanje, te kako bi znali učiti samostalno, pravilno, brzo i racionalno.

Upravo na ove potrebe odgovara kooperativno učenje kao inovacija koja je obilježje savremene kvalitetne škole.

Rezultati ispitivanja stavova učenika pokazali su sljedeće:

- učenici sa kojima je nastava islamske vjeronauke realizirana putem kooperativnog učenja postigli su znatno bolje rezultate u ukupnom broju osvojenih bodova na testu znanja iz islamske vjeronauke u odnosu na ispitanike s kojima je nastava islamske vjeronauke realizirana na tradicionalan način;
 - učenici iz eksperimentalne grupe sa kojima je nastava realizirana kooperativnim tehnikama učenja postigli su više rezultate u odnosu na kontrolnu grupu u kojoj je nastava islamske vjeronauke realizirana na tradicionalan način,
 - stavovi učenika pokazali su da je kooperativno učenje jako pozitivno i da doprinosi lakšem i efikasnijem učenju sadržaja islamske vjeronauke, nastavni sadržaji su učenicima razumljivi i jasni, lakše uče vlastitom aktivnošću, uvažavaju iskustva drugih učenika, te na taj način doprinosi jačanju kooperativnog duha i međusobne saradnje među učenicima, odnosno razvoju kognitivnih, socijalnih i emocionalnih kompetencija kod učenika;
- Rezultati ispitivanja stavova nastavnika pokazali su sljedeće:
- najveći broj nastavnika iz BiH i Austrije često primjenjuje kooperativno učenje u nastavi islamske vjeronauke;
 - najveći broj nastavnika iz BiH i Austrije smatra da su učenici često jače motivirani tokom primjene kooperativnog učenja;
 - najveći broj nastavnika iz BiH i Austrije smatra da kooperativno učenje često doprinosi slobodnijoj i otvorenijoj komunikaciji učenika;
 - najveći broj nastavnika iz BiH i Austrije smatra da kooperativno učenje često doprinosi boljem školskom uspjehu učenika;
 - najveći broj nastavnika iz BiH i Austrije smatra da kooperativno učenje često doprinosi trajnosti znanja kod učenika;
 - nastavnici iz Austrije u radu s učenicima najčešće koriste grupno istraživanje kao metod kooperativnog učenja, a nakon toga podjednako učestalo koriste metode razmisli (spari) razmijeni i oluju ideja, a

najrjeđe koriste slagalice, dok nastavnici iz Bosne i Hercegovine u radu s učenicima najčešće koriste neke druge ideje koje nismo naveli u ovom pitanju, a zatim podjednako učestalo koriste metode razmisli (spari) razmijeni i oluju ideja, nakon toga dolazi grupno istraživanje kao metod kooperativnog učenja, a najrjeđe koriste slagalice;

- nema značajne razlike u stavovima nastavnika iz Bosne i Hercegovine i Austrije o prednosti kooperativnog učenja: i nastavnici iz Bosne i Hercegovine i Austrije kao najveću prednost kooperativnog učenja izdvajaju bolju motiviranost, a slijedi je bolja komunikacija, nakon toga izdvajaju povećanu saradnju i prijateljstvo, smatraju da su u kooperativnom učenju znanja trajnija i imaju aplikativni karakter, te izdvajaju kao prednost kooperativnog učenja smanjenje straha od neuspjeha kod učenika.

Na osnovu stavova nastavnika o teškoćama u primjeni kooperativnog učenja može se izvesti zaključak:

- o potrebi organiziranja edukacije nastavnika islamske vjeronauke za kvalitetniju pripremu, organizaciju i realizaciju nastave uz primjenu metoda kooperativnog učenja;
- o potrebi organiziranja radionica s učenicima u funkciji razvijanja motivacije za boljim postignućem i aktivnošću u nastavi;
- o potrebi organiziranja radionica s učenicima s ciljem razvijanja socijalnih vještina, umijeća saradnje i timskog rada;
- o potreba razvijanja komunikacijskih kompetencija učenika i slobode izražavanja; te
- o potrebi edukacije učenika s ciljem njihovog intenzivnijeg uključivanja prilikom primjene metoda kooperativnog učenja.

S ciljem izvođenja relevantnijih zaključaka o osobenostima implementacije kooperativnog učenja u osnovnoškolskoj religijskog edukaciji trebalo bi istraživanje ponoviti na većem istraživačkom uzorku, te uvesti neke od standardiziranih istraživačkih instrumenata i varijabli s ciljem kvalitetnije

deskripcije vrijednosti kooperativnog učenja u osnovnoškolskoj religijskog edukaciji.

Literatura

- Ajanović, Dž. i Stevanović, M. (1988). *Školska pedagogija*. Sarajevo: Prosvjetni list.
- Ćatić, R. i Pehlić, I. (2004). *Metodika nastave islamske vjeronauke*, Zenica: Islamska pedagoška akademija.
- Desforges, C. (2001). *Uspješno učenje i poučavanje*. Zagreb: Educa.
- Dizdarević, D. (2012). Prednosti kooperativnog učenja, *Metodički obzori*, 7(2012)3, 97–114.
- Jensen, E. (2003). *Super-nastava*. Zagreb: Educa.
- Kurtis, S. M. (2002). *Kooperativno učenje, Vodiči*. Sarajevo: Centar za obrazovne inicijative Step by Step.
- Pehlić, I. (2008). Ispitivanje varijabli koje bitno determiniraju školski uspjeh, u: *Zbornik radova Pedagoškog fakulteta u Zenici*, br. VI/2008, str. 71-94, Zenica: Pedagoški fakulteta Univerziteta u Zenici.
- Pehlić, I. i Buljubašić, A. (2006). Paradigma ocjenjivanja i vrednovanja učenika u školi po mjeri učenika, u: *Didaktički putokazi*, br. 41/2006, str. 45-53, Zenica: Pedagoški zavod i Pedagoška akademija u Zenici.
- Pehlić, I. i Grabus, E. (2013). Kvalitet integriranosti vjeronaučnog kurikulumu u osnovnoškolski kurikulum, u: *Zbornik radova Islamskog pedagoškog fakulteta Univerziteta u Zenici*, decembar 2013, Godište 11, br. 11, str. 323-340, ISSN 1840-4448, Zenica: Islamski pedagoški fakultet Univerziteta u Zenici.
- Suzić, N. (1999). *Interaktivno učenje I*. Banja Luka: TTC
- Terhart E. (2001). *Metode poučavanja i učenja*. Zagreb: Educa.

THE CHARACTERISTICS OF COOPERATIVE LEARNING IMPLEMENTATION IN ELEMENTARY SCHOOL RELIGIOUS EDUCATION

Hasudin Atanović, MA

Esad Memić, MA

Abstract

Exploring the attitudes of students and teachers of Islamic religion, this study aimed to determine the characteristics of the implementation of cooperative learning in comparison to traditional teaching in elementary schools. The research was based on the assumption that there are some features of cooperative learning which make it more effective than traditional teaching in elementary school religious education.

A method of theoretical analysis, a descriptive-analytical method and testing were used to gather data in the current study. The following instruments were used: 1) a test measuring the knowledge of Islamic religion; 2) a survey exploring the students' and teachers' attitudes about religious education; 3) a survey investigating the teachers' attitudes about cooperative learning in religious education. The research instruments were designed for the purposes of this study.

The research sample comprised 25 seventh grade students (13 students of NMS Spittal an der Drau elementary school and 12 students of NMS Villach elementary school in Carinthia, Austria) and 104 Islamic religion teachers (90 from Bosnia and Herzegovina and 14 from Austria).

The results showed that the students involved in cooperative learning achieved significantly better results on the test of knowledge of Islamic religion than the students taught in a traditional way. Moreover, the findings revealed that the greatest number of the teachers from B&H and Austria apply cooperative learning in their classrooms, that they consider their learners more motivated when involved in cooperative learning, and that it contributes to more free and open communication among students, a better school achievement, and durability of knowledge.

Keywords: cooperative learning, traditional teaching, quality of religious education, social skills development

م. حس الدين آتانوفيتش - طالب الدراسات العليا - كلية التربية الإسلامية
 م. أسعد ميميتش - طالب الدراسات العليا - كلية التربية الإسلامية في زيتسا

مواصفات تطبيق التعليم التعاوني في مادة علم الدين في المدرسة الابتدائية

ملخص

الهدف من هذه الدراسة هو تعيين المواصفات لتطبيق التعليم التعاوني مقارنةً بالتعليم التقليدي في مادة علم الدين في المدارس الابتدائية، وبناءً على مواقف التلاميذ والمدرسين في تعليم علم الدين الإسلامي. وتستند الدراسة إلى فرضية أن هناك سمات معينة للتعلم التعاوني تميّزه عن النظرة التقليدية في التعليم الديني في المرحلة الابتدائية. تمّ استخدام طريقة التحليل النظري والطريقة الوصفية التحليلية والاختبارات. ومن أدوات البحث استخدمت: (1) اختبار المعرفة من التعليم الديني الإسلامي. (2) استبيان مسح لدراسة مواقف الطلاب في التعلم التعاوني في التربية الدينية. (3) استبيان المسح لاستكشاف مواقف المدرسين عن التعلم التعاوني في التعليم الديني. وقد وضعت أدوات البحث لغرض هذا البحث. وكانت عينة البحث 25 طالباً من الصف السابع من مدرسة ابتدائية (13 طالباً في مدرسة ابتدائية NMS سبيتال اندير دراو و 12 طالباً من الصف السابع الابتدائي NMS فيلاه في كوروشكا في النمسا) و 104 معلم من مادة علم الدين الإسلامي (90 من البوسنة والهرسك و 14 من النمسا). وأظهرت النتائج أن الطلاب الذين تمّ تدريسهم لعلم الدين الإسلامي من خلال التعلم التعاوني حققوا نتائج أفضل بكثير في عدد من النقاط في اختبار المعرفة من التعليم الديني الإسلامي من تلك المجموعة التي تمّ تدريس علم الدين الإسلامي لهم بالطريقة التقليدية. وكما أظهرت نتائج الاختبار من مواقف المعلمين أن أكبر عدد من المعلمين من البوسنة والهرسك والنمسا يعتمدون غالباً على التعليم التعاوني في تدريس علم الدين الإسلامي، وتقول إن الطلاب غالباً ما يكونون أكثر حماساً خلال تطبيق التعلم التعاوني. إن التعلم التعاوني في كثير من الأحيان يساهم في تحاور وتواصل أكثر انفتاحاً لدى الطالب وإلى نتائج الطلاب الأفضل ورسوخ المعرفة لدى الطلاب.

الكلمات الأساسية: التعليم التعاوني، التعليم التقليدي، جودة التعليم الديني، تنمية المهارات الاجتماعية